

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 349.6:504.4

Колесник Вікторія Анатоліївна,
науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
аспірантка Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України», м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0003-1860-7866

КЛАСИФІКАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено роль правового регулювання у сфері цивільного захисту із фокусом на класифікації надзвичайних ситуацій. Досліджено загальне розуміння поняття «класифікація», а також значення класифікації в праві. Проаналізовано законодавство України щодо ролі класифікації надзвичайних ситуацій, особливо тих, що мають природний характер. Наголошено на важливості належної правової класифікації надзвичайних ситуацій природного характеру.

Ключові слова: *правове регулювання, класифікація в праві, цивільний захист, надзвичайна ситуація природного характеру, класифікація надзвичайних ситуацій.*

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з безпрецедентним антропогенним тиском, що призводить до дестабілізації природних систем і посилення ризиків виникнення надзвичайних ситуацій (далі – НС). Бездумне споживання, урбанізація та інтенсивне використання природних ресурсів порушують екологічну рівновагу, що проявляється у зростанні частоти та масштабів природних катастроф. Повені, пожежі в екосистемах, зсуви, посухи, епідемії та інші НС природного характеру стають чим далі частішими та руйнівними явищами, загрожуючи життю і здоров'ю людей, завдаючи значних економічних збитків і дестабілізуючи суспільство. Зміна клімату, втрата біорізноманіття, деградація земель і забруднення довкілля є прямими наслідками антропогенної діяльності, які посилюють вразливість екосистем і суспільства до екстремальних природних явищ.

Сутність таких НС полягає в тому, що вони є наслідком різноманітних небезпечних природних явищ, які за короткий проміжок часу можуть спричинити значні руйнування, жертви серед населення та завдати значної шкоди довкіллю. Вони є наслідком складних взаємодій природних процесів та антропогенного впливу. Інтенсивні пожежі в екосистемах, повені – посилені зміною клімату та антропогенні фактори, такі як вирубка лісів, промислові аварії та військові дії, часто діють синергетично і каскадно, призводячи до масштабних катастроф. Раптовість і непередбачуваність цих явищ значно ускладнюють їх прогнозування та підготовку до них.

© Kolesnyk Victoriia, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).3](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).3)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravoohorona.com/>

Складність взаємодії природних і антропогенних факторів, що призводить до виникнення НС природного характеру, вимагає гнучкої та адаптивної системи правового регулювання. При виникненні таких ситуацій відбувається кардинальна трансформація правових відносин: державні органи переходять на режим надзвичайного реагування, що передбачає мобілізацію ресурсів і координацію зусиль різних суб'єктів. Громадяни та юридичні особи, у свою чергу, набувають нових обов'язків та обмежень, спрямованих на забезпечення ефективної ліквідації наслідків та відновлення після них.

Незважаючи на різноманітність НС природного характеру та їх все більшу складність, зумовлену антропогенним впливом, чітка законодавча класифікація залишається наріжним каменем ефективного управління ризиками, забезпечення цивільного захисту та національної безпеки України загалом.

Мета статті – оцінка відповідності чинної нормативної системи класифікації НС природного характеру сучасним реаліям та її здатності забезпечити ефективне реагування на такі події та ситуації.

Результати аналізу наукових публікацій. НС природного характеру є предметом вивчення багатьох вітчизняних вчених. Вагомий науковий доробок у цій сфері зробили А. Басов, В. Білоборотько, В. Васійчук, О. Дядюшенко, П. Заїка, К. Мяснянкіна, Д. Полковниченко, Р. Приходько, М. Стеблюк, Л. Хатков, Т. Шараєвська, В. Шоботов. Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі цивільного захисту, питання належної класифікації НС природного характеру в українському законодавстві та її впливу на правозастосовчу практику залишається недостатньо вивченим. Саме ця проблематика стала предметом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Результатом еволюції суспільства є історично сформована система правового регулювання, яка виступає необхідним механізмом соціального управління та контролю, спрямованого на упорядкування суспільних відносин. За допомогою правових норм забезпечується, зокрема, стабільність і передбачуваність соціальних процесів, гарантується справедливий розподіл ресурсів, реалізація, охорона та захист прав і свободи людини.

За твердженнями Н.М. Оніщенко, динаміка розвитку сучасних суспільних відносин вимагає своєчасного та якісного правового реагування на відповідні соціальні процеси, що досягається використанням значної кількості правових засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення право- та дієздатності громадян, їх правового статусу загалом, визначення компетенції органів держави, правового статусу громадських організацій, юридичних осіб та інших суб'єктів суспільних відносин. Вчена вважає, що правове регулювання – це регламентація суспільних відносин засобами загальнообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується в необхідних випадках державним примусом. Категорія «правове регулювання» виражає динамічну сутність всієї юридичної надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості на дійсність. Процес правового регулювання спрямований на широке коло суб'єктів суспільних відносин (держави, нації, організації, органи держави, громадяни) [1, с. 47].

В умовах сьогодення особливої актуальності набуває правове регулювання у сфері цивільного захисту, оскільки воно має забезпечити ефективну профілактику, реагування та ліквідацію НС різної генези.

Правове регулювання сфери цивільного захисту, як зазначає С.С. Засулько, полягає у виробленні суб'єктами цього виду діяльності правових норм, правил поведінки, які регулюють різні сторони суспільних відносин, що складаються з приводу забезпечення безпечного стану об'єктів, тобто з позиції законодавця нормативне правове регулювання цивільного захисту – це прийняття органами державної влади нормативних правових актів із запобігання НС. Нормативно-правові акти, що регулюють питання забезпечення цивільного захисту, видані органами державної влади України, у сукупності формують законодавство України про цивільний захист, яке визначає основні засади і принципи забезпечення захисту населення і території від НС [2, с. 34, 35].

На переконання вчених, системою права у сфері цивільного захисту є структурно врегульована сукупність правових норм, які регулюють чи можуть регулювати відносини, що виникають у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального та військового характеру, визначають повноваження органів виконавчої влади та інших органів управління, порядок створення і застосування сил, їх комплектування, проходження служби, а також гарантії соціального і правового захисту особового складу органів та підрозділів цивільного захисту. Вказані норми складають галузі права, які є основними структурними елементами системи права [3, с. 10–11].

Однак для забезпечення ефективного функціонування цієї системи необхідне чітке визначення її елементів та їх взаємозв'язків, що можливе лише через впорядкування й класифікацію.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «класифікація» трактується, як дія за значенням класифікувати, а також, як система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [4, с. 544]. Термін «класифікація», І.В. Хоменко визначає як багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу [5, с. 71]. А. Конверський вважає, що класифікація є систематизацію предметів на основі угоди чи певних практичних міркувань і на основі ознак, що впливають з природи систематизованих предметів [6, с. 155]. Тильчик В.В. та Матвійчук В.К. вважають класифікацію системою розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи, види за наявними спільними або однорідними ознаками, «властивостями» [7, с. 428].

На наше переконання, класифікація – це важливий методологічний інструмент, що забезпечує виявлення закономірностей і систематизацію різноманітних об'єктів, систем знань, процесів, явищ, інформації та даних. Суть класифікації полягає в упорядкуванні цих елементів за певними, чітко визначеними ознаками, створюючи ієрархії, категорії та групи. Завдяки класифікації стає можливим проведення порівняльного аналізу, виявлення спільних і відмінних рис між різними об'єктами дослідження, а також формулювання гіпотез і прогнозів.

У практичній діяльності класифікація є необхідною умовою для ефективного управління, прийняття обґрунтованих рішень та оптимізації різноманітних процесів. Класифікація – основа для здійснення моніторингу, аналізу та прогнозування в різних сферах людської діяльності. Систематизовані дані, отримані в результаті класифікації, дозволяють відстежувати динаміку змін, виявляти тенденції та закономірності розвитку, а також прогнозувати майбутні стани системи. Це особливо важливо в умовах зростаючої складності сучасних систем та великих обсягів інформації.

Особливого значення класифікація набуває у сфері права, де чітка систематизація правових явищ, норм та інститутів є необхідною умовою для забезпечення правопорядку, ефективного застосування законодавства та захисту прав і свобод громадян. Класифікація у праві дозволяє структурувати складну систему правових норм, визначати їх місце в ієрархії джерел права, розмежовувати різні галузі права та правові інститути, а також виявляти зв'язки між ними. Це сприяє уніфікації правозастосовчої практики, забезпеченню передбачуваності та стабільності правових відносин, а також підвищенню ефективності правового регулювання суспільних відносин.

На переконання І.В. Геращенко, значення класифікації в праві полягає в тому, що її потрібно розуміти як особливий метод, фахове використання якого надає змогу забезпечити ефективність правового регулювання, а також сприяє вдосконаленню правового регулювання суспільних відносин. Крім того, з наукової точки зору без аналізу всієї варіативності проявів поняття неможливо встановити його змістовну природу, аналіз цієї варіативності здійснюється саме шляхом класифікації [8, с. 35]. Адамова О.С. дотримується позиції, що класифікацію в праві можна розуміти як особливий метод, грамотне використання якого підвищує ефективність правового регулювання, і як особливий прийом законодавчої техніки, правильне застосування якого сприяє вдосконаленню нормативних актів і регулюванню суспільних відносин [9, с. 23].

Правова класифікація є необхідною умовою для систематизації та впорядкування правової системи, запобігаючи її хаотичному стану та забезпечуючи її зрозумілість. Завдяки класифікації право стає більш доступним для аналізу, прогнозування та застосування, що сприяє забезпеченню справедливості. Важливо зазначити, що класифікація є не статичним, а динамічним процесом, який постійно еволюціонує, адаптуючись до змін у суспільстві та розвитку правових відносин. Ця динамічність дозволяє правовій системі залишатися релевантною та ефективною у регулюванні суспільних відносин.

Таким чином, класифікація в праві виконує функцію своєрідного компаса, що дозволяє орієнтуватися у складному світі правових норм та інститутів. Завдяки класифікації правова система може ефективно функціонувати, забезпечуючи її логічність, послідовність і передбачуваність. Ці принципи є особливо важливими у сферах, де від чіткості та однозначності правового регулювання залежать життя та безпека людей, зокрема у сфері цивільного захисту.

Кодекс цивільного захисту України (далі – Кодекс) ставить у центр уваги поняття НС, яке є ключовим для розуміння та регулювання правовідносин у сфері цивільного захисту. Фактично, це основоположна категорія, що визначає межі та зміст діяльності всіх суб'єктів, задіяних у системі цивільного захисту, а також формує правову основу

для їх взаємодії. Із огляду на різноманіття НС, для ефективного функціонування усієї системи цивільного захисту в Україні існує необхідність їх належної правової класифікації.

У Кодексі визначено, що класифікація НС – це система, згідно з якою НС поділяються на класи і підкласи залежно від характеру їх походження. В Україні усі НС класифікуються за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат і матеріальних збитків. Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення НС на території України, визначаються такі види НС:

- 1) техногенного характеру;
- 2) природного характеру;
- 3) соціальні;
- 4) воєнні.

Залежно від обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, визначаються такі рівні надзвичайних ситуацій:

- 1) державний;
- 2) регіональний;
- 3) місцевий;
- 4) об'єктовий [10].

Вказана класифікація має загальний характер, яка для потреб практичної діяльності, конкретизації та уніфікації підходів до класифікації НС деталізується на підзаконному рівні.

Відповідно до Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями, затвердженого Кабінетом Міністрів України, класифікація НС поділяється за рівнями та здійснюється для забезпечення організації взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій у процесі вирішення питань, пов'язаних із НС і ліквідацією їх наслідків.

У цьому порядку визначено критерії, за якими певну НС необхідно відносити до державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня, а саме:

- 1) територіальне поширення та обсяги технічних і матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;
- 2) кількість людей, які внаслідок дії уражальних чинників джерела надзвичайної ситуації загинули чи постраждали, або щодо яких порушено нормальні умови життєдіяльності;
- 3) розмір збитків, завданих уражальними чинниками джерела надзвичайної ситуації [11].

Для забезпечення деталізації та уніфікації підходів до класифікації НС був розроблений Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010, затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. № 457 (далі – Класифікатор) [12]. У Класифікаторі міститься перелік НС, як тих, що вже сталися, так і потенційно можливих. Ці НС розподілені за різними категоріями: класами, підкласами, групами та підгрупами. Класифікація враховує такі

характеристики НС як їхню природу (наприклад, техногенна, природна, соціальна), причини виникнення та масштаб наслідків. Для зручності використання та ідентифікації кожній НС присвоєно унікальний код, а самі категорії впорядковані за ієрархічним принципом. Фактично Класифікатор є систематизованим довідником, який описує різні види НС, класифікуючи їх за різними критеріями та надаючи кожній ситуації чи події окремий ідентифікатор. Такий підхід дозволяє не тільки ідентифікувати конкретну подію чи ситуацію, але й зрозуміти її потенційні наслідки, визначити рівень загрози та, відповідно, адаптувати заходи реагування. Класифікатор є ключовим елементом у системі цивільного захисту, надаючи чітку основу для оцінки ризиків та організації ефективного реагування на НС.

Для правильної класифікації НС важливе значення має встановлення їх класифікаційних ознак. У Кодексі визначено, що класифікаційна ознака НС – це технічна або інша характеристика небезпечної події, що зумовлює виникнення обстановки, яка визначається як надзвичайна ситуація [10]. Водночас у Класифікаторі під класифікаційною ознакою НС розуміється технічна чи інша характеристика події, що її визначають установленим порядком і яка дає змогу віднести подію до надзвичайної ситуації [12].

Перелік Класифікаційних ознак НС, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України [13] (далі – Перелік Класифікаційних ознак НС), є важливим інструментом для забезпечення ефективного реагування на різноманітні загрози. Цей перелік встановлює єдині критерії для класифікації НС за такими параметрами, як вид, масштаб та рівень небезпеки. Завдяки цьому досягається уніфікація підходів до визначення НС, що забезпечує об'єктивність та однозначність в оцінці ситуацій. Уніфікований підхід також сприяє порівнянню та аналізу даних про НС, що дозволяє виявляти тенденції та закономірності, прогнозувати можливі ризики та вдосконалювати систему запобігання та ліквідації наслідків НС. Важливим аспектом цього переліку є визначення порогових значень показників для кожного типу НС. Це дозволяє об'єктивно оцінити масштаб конкретної НС і своєчасно задіяти необхідні ресурси для ліквідації її наслідків, мінімізуючи негативний вплив на населення, економіку та довкілля. Застосування єдиних критеріїв класифікації сприяє координації дій суб'єктів, залучених до реагування на НС, що підвищує ефективність загальних зусиль.

В умовах сьогодення одним із найбільш поширених видів НС в Україні є НС природного характеру. Їх виникнення та поширення зумовлене різноманітними природними процесами та явищами, що відбуваються на території країни. У Кодексі та інших законах України відсутнє нормативне розуміння змісту терміна «надзвичайна ситуація природного характеру». У Класифікаторі під цим терміном розуміється порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, пов'язане з небезпечним геофізичним, геологічним, метеорологічним або гідрологічним явищем, деградацією ґрунтів чи надр, пожежею у природних екологічних системах, зміною стану повітряного басейну, інфекційною захворюваністю та отруєнням людей, інфекційним захворюванням свійських тварин, масовою загибеллю диких тварин, ураженням сільськогосподарських рослин хворобами та шкідниками тощо [12].

Зважаючи на велику різноманітність НС природного характеру, виникає потреба у більш глибокому та детальному вивченні їх класифікації.

У Класифікаторі НС природного характеру залежно від їх походження поділяються на такі підкласи:

- геофізичні;
- геологічні;
- метеорологічні;
- гідрологічні морські;
- гідрологічні поверхневих вод;
- пов'язані з пожежами в природних екологічних системах;
- медико-біологічні [12].

Кожний із наведених підкласів додатково поділяється на групи, які характеризують конкретні види НС. Така класифікація дозволяє чітко визначити природу небезпеки та сприяє ефективному реагуванню на НС природного характеру. Ця система враховує різноманітні природні явища, які можуть становити загрозу для життя та здоров'я людей, а також для навколишнього середовища.

У законодавстві України немає детальної класифікації НС природного характеру за іншими показниками. Водночас комплексний аналіз Переліку Класифікаційних ознак НС дає змогу сформувати класифікацію цих НС за такими критеріями:

1. За типом природного явища:

- геологічні: землетруси, зсуви, карст, просідання ґрунту, абразія берегів (пункти 3-6, 10, 11);
- метеорологічні: сильний вітер, сильна злива, морські гідрологічні явища, масова загибель водних біоресурсів, крупний град, сильний снігопад, сильна ожеледь, сильна спека, сильний мороз, заморозки, сильна пилова буря, суховій, хуртовина (пункти 5-9, 12-15, 38, 44, 51);
- гідрологічні: повінь, паводок, снігова лавина, сіль, підтоплення, затоплення, високі/низькі рівні моря, поява льоду, обледеніння суден, дрейф льоду, утворення мілін (пункти 5-11, 15-20, 44, 51);
- природні пожежі: лісові пожежі (верхові, низові), торф'яні пожежі, пожежі степових масивів, очерету (пункти 21-26);
- медико-біологічні: захворювання/отруєння (епідемія, епізоотія, епіфітотія), масова загибель тварин, масове ураження (всихання) рослин хворобами та шкідниками, масова загибель водних біоресурсів (пункти 1, 27-51).

2. За наслідками для людей:

- загибель/травмування/захворювання/отруєння людей: кількість загинув, госпіталізованих, отруєних, хворих (пункти 1, 27-37);
- загроза життю та евакуація: необхідність екстреної евакуації (пункт 2);
- погіршення життєзабезпечення: припинення руху транспорту, аварії систем життєзабезпечення, затоплення житлових будівель (пункти 10-14, 19, 20).

3. За масштабом руйнувань/пошкоджень:

- руйнування будівель і споруд: відсоток руйнувань, тип будівель (цивільні, жит-

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

лові, об'єкти підвищеної небезпеки), клас наслідків (відповідальності) (пункти 5, 6, 15, 17);

- пошкодження об'єктів інфраструктури: об'єкти водо-, тепло-, енерго-, газопостачання або водовідведення, транспортні комунікації (пункти 7, 10-14);

- пошкодження/загибель сільськогосподарських культур (плодових культур або винограду)/лісових насаджень (масивів): площа ураження (га), відсоток пошкодження/загибелі (пункти 8, 9, 21-26, 46-51).

4. За рівнем небезпеки:

- особливо небезпечні та небезпечні інфекційні хвороби: перелік конкретних хвороб (пункти 27, 28, 30, 31, 39);

- об'єкти підвищеної небезпеки: визначені законодавством (пункти 4, 17).

5. За швидкістю розвитку:

- раптові: землетруси, зсуви, сильний вітер, злива, град, снігові лавини, обледеніння суден, дрейф льоду, сель (пункти), деякі повені/паводки, масова загибель водних біоресурсів і тварин, отруєння (пункти 3-11, 15, 34-38, 41, 44);

- поступові/тривалі: посуха, підтоплення, деякі повені/паводки, поширення хвороб/шкідників рослин, погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації, масове всихання лісів, деякі захворювання, сильна спека, мороз, суховій (пункти 5-11, 17-20, 27-33, 39-41, 46-51).

6. За можливістю прогнозування:

- прогнозовані: повені/паводки, деякі метеорологічні явища, поширення хвороб/шкідників рослин (пункти 5-15, 18, 27-33, 46-50);

- непередбачувані: землетруси, зсуви, снігові лавини, сель, деякі медико-біологічні, масова загибель водних біоресурсів (пункти 3, 4, 5-11, 15, 17, 34-38, 51).

7. За характером впливу на довкілля:

- прямий вплив: безпосереднє руйнування, затоплення, пожежі, загибель живих організмів (більшість пунктів);

- непрямий вплив: порушення екологічних зв'язків, забруднення довкілля (наприклад, отруєння, масова загибель біоресурсів), поширення інфекцій, вилучення земель з господарського обігу (пункти 22, 26-33, 34-45).

8. За локалізацією:

- місцеві: пожежа окремої будівлі, окремі зсуви, невеликі підтоплення, отруєння в межах одного колективу (пункти 5, 36);

- регіональні: масштабні повені, лісові пожежі, епідемії/епізоотії/епіфітотії, що охоплюють кілька районів, масові пошкодження посівів у межах області (пункти 8-9, 21, 23, 24, 27-51);

- загальнодержавні: катастрофічні землетруси, масштабні повені, епідемії, що охоплюють значну частину країни.

9. За характером наслідків для економіки:

- прямі збитки: руйнування будівель, споруд, інфраструктури, втрата врожаю, загибель тварин, витрати на ліквідацію наслідків (пункти 5-9, 10-17, 21-26, 38, 41, 42, 46-51);

- непрямі збитки: перерва в роботі підприємств, порушення транспортного сполучення, зниження туристичної активності, витрати на медичне обслуговування, соціальні виплати (пункти 10-14, 19, 20, 27-37).

Зазначені критерії класифікації НС природного характеру не є вичерпними, за необхідності їх можна розширити за іншими параметрами, враховуючи специфіку конкретних ситуацій/подій та потреби їх аналізу.

На підставі аналізу вітчизняного законодавства та праць вчених вбачається наявність певних недоліків у нормативному переліку класифікаційних ознак НС природного характеру, а саме:

1) недостатня інтеграція між різними типами НС природного характеру – геологічні, метеорологічні, гідрологічні та інші НС природного характеру розглядають окремо, не враховуючи їх взаємозв'язок і можливість каскадних явищ із ефектом синергії. Наприклад, землетрус може спричинити зсуви, пожежі та руйнування дамб, що призведе до повені, таким чином збільшуються втрати. Існуючі класифікації не завжди чітко відображають такі складні взаємодії;

2) недостатній облік якісних характеристик – класифікація часто зосереджена на кількісних показниках, ігноруючи якісні характеристики, такі як ступінь вразливості населення, стан інфраструктури, екологічні наслідки та психологічний вплив на людей. Наприклад, однакова за площею лісова пожежа може мати різні наслідки залежно від типу лісу, густоти населення та наявності поблизу об'єктів інфраструктури;

3) недостатня увага до довготривалих наслідків – класифікаційні ознаки часто зосереджені на безпосередніх наслідках НС природного характеру, не враховуючи довготривалі ефекти, такі як відновлення екосистем, економічні втрати в довгостроковій перспективі та психологічні травми;

4) орієнтація на наслідки, а не на причини – класифікаційні ознаки здебільшого орієнтовані на констатацію факту НС природного характеру та оцінку її наслідків, але недостатньо враховують причини виникнення НС природного характеру та фактори ризику;

5) недостатній облік соціальних та економічних наслідків – класифікаційні ознаки часто зосереджені на фізичних параметрах НС (інтенсивність, площа, масовість), не враховуючи повною мірою соціальні та економічні наслідки, такі як психологічний вплив на населення, втрата робочих місць, порушення економічної діяльності.

6) недостатнє врахування умов воєнного стану та ведення (активних) бойових дій – в умовах воєнного стану звичні критерії оцінки наслідків НС природного характеру можуть бути непридатними. Наприклад, кількість постраждалих від НС може бути значно більшою через обмежений доступ до медичної допомоги та зруйновану медичну інфраструктуру.

Наявність вибухонебезпечних предметів у зоні НС створює додаткові ризики для рятувальників і населення. Обстріли промислових об'єктів можуть призвести до пожеж, витоків хімічних речовин, руйнування дамб та інших гідротехнічних споруд, що, своєю чергою, може спричинити повені, затоплення, забруднення довкілля. Бойові дії завдають значної шкоди довкіллю, що посилює наслідки НС природного характеру.

Необхідно враховувати латентний характер багатьох НС в умовах бойових дій, коли негативні наслідки проявляються не одразу, а з часом, ускладнюючи прогнозування та реагування. Наприклад, забруднення ґрунтів і водних ресурсів токсичними речовинами може мати довгостроковий вплив на здоров'я людей і стан екосистем, навіть після припинення активних бойових дій. Пошкодження інфраструктури та порушення нормального функціонування служб життєзабезпечення можуть мати відкладений ефект, призводячи до гуманітарної кризи. Крім того, бойові дії можуть унеможливити або значно обмежити доступ рятувальних служб до зони стихійного лиха, що ускладнить евакуацію населення, надання медичної допомоги та ліквідацію наслідків.

Усунення перерахованих вище у статті недоліків дозволить створити більш комплексну та ефективну систему класифікації НС природного характеру, що сприятиме кращому прогнозуванню, запобіганню та ліквідації наслідків цих явищ.

Висновки. Класифікація НС природного характеру в законодавстві України відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного реагування та мінімізації наслідків таких подій. Чітке визначення видів і рівнів таких НС дозволяє законодавчо закріпити розподіл повноважень між різними органами влади, визначити обсяги необхідних ресурсів і скоординувати дії суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Завдяки класифікації, держава може оперативно мобілізувати сили цивільного захисту, забезпечити належну медичну допомогу, евакуацію населення та інші заходи, спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від НС природного характеру.

Важливість класифікації також полягає у створенні правової бази для фінансування заходів із попередження та ліквідації наслідків НС природного характеру. Крім того, класифікація є основою для розробки нормативно-правових актів, що регулюють питання цивільного захисту, техногенної та екологічної безпеки, що, в свою чергу, сприяє ефективній роботі усіх складових Єдиної державної системи цивільного захисту.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в правовому аспекті класифікація НС природного характеру є тим ключовим елементом системи цивільного захисту, який забезпечує її комплексність, підвищує стійкість і здатність до ефективного реагування та мінімізації наслідків цих НС. Якісна правова класифікація НС природного характеру сприяє ефективному управлінню ними та адаптації до конкретних типів НС природного характеру. Ми вважаємо, що удосконалення правової класифікації НС, у тому числі природного характеру, є необхідною умовою для підвищення рівня стійкості та готовності до реагування на НС і забезпечення національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Онiщенко Н.М.* Правове регулювання, правовий вплив та правове забезпечення: індекс взаємовизначеності. *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2020-31-46-53>.
2. *Засулько С.С.* Види нормативно-правових актів щодо регулювання сфери цивільного захисту України. *Пожезна безпека–2011: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 17–18 лист. 2011 р.) Харків: НУЦЗ України, 2011. С. 34–35. URL: <https://shly.top/voLLV> (дата звернення: 02.09.2024).

3. Горбаченко Ю., Засунько С., Кришталь Т., Мельник О., Пасинчук К. Нормативно-правове регулювання діяльності у сфері цивільного захисту: навч.-метод. посіб. (збірник лекцій та матеріалів для самостійної роботи здобувачів вищої освіти). Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2023. 158 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : «Перун», 2005. 1728 с.

5. Хоменко І. Логіка: підручник для вищих навчальних закладів. Київ: Абрис, 2004. 256 с.

6. Конверський А.Є. Логіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Четверта хвиля, 1998. 272 с.

7. Тильчик В.В., Матвійчук В.К. Класифікація суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень. *Право і Суспільство*. 2023. № 3. С. 426–432. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.64>

8. Геращенко І.В. До питання класифікації договорів у сфері оподаткування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 2(27). Том 2. С. 35–37. URL: <https://shly.top/galX> (дата звернення: 03.09.2024).

9. Адамова О.С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. Вип. 18. 2015. С. 19–24. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/18/6.pdf> (дата звернення: 23.09.2024).

10. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 02.10.2024).

11. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: постановою Каб. Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2024).

12. Про затвердження та скасування національних класифікаторів: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0457609-10#Text> (дата звернення: 12.09.2024).

13. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.08.2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#n14> (дата звернення: 02.09.2024).

REFERENCES

1. Onishchenko, N.M. (2020). Pravove rehuliuвання, pravovy vplyv ta pravove zabezpechennia: indeks vzaiemovyznachenosti. "Legal regulation, legal impact, and legal support: an index of indeterminacy". *Pravova Derzhava*, 31, 46-53. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2020-31-46-53> [in Ukrainian].

2. Zasunko, S.S. (2011). "Types of legal acts regulating the civil defence sector in Ukraine". *Fire safety-2011: Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference*, November 17-18. Kharkiv: National University of Civil Defence of Ukraine. P. 34-35. URL: <https://shly.top/vOLLV> (Date of Application: 02.09.2024) [in Ukrainian].

3. Horbachenko, Yu., Zasunko, S., Kryshstal, T., Melnyk, O. and Pasynchuk, K. (2023). "Normative and legal regulation of activities in the field of civil protection": teaching and methodical manual (collection of lectures and materials for independent work of higher education students)". Cherkasy: Heroes of Chernobyl Cherkasy Institute of Fire Safety. 153 p. [in Ukrainian].

4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.). "Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language" (with additions and supplements) / [compiled and edited by V.T. Busel]. Kyiv; Irpin: "Perun", 2005. 1728 p. [in Ukrainian].

5. Khomenko, I. (2004). Logic: Textbook for higher educational institutions / Iryna Khomenko. Kyiv: Abrys: Abris. 256 p. [in Ukrainian].

6. Konverskyi, A.Ye. (1998). Lohika: pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv.

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

“Logic: Textbook for students of higher educational institutions” / A.Ye. Konverskyi. Kyiv: Fourth Wave. 272 p. [in Ukrainian].

7. Tylchuk, V.V., Matviichuk, V.K. (2020). Klasyfikatsiia subiektiv koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen. “Classification of subjects of corruption criminal offences”. *Law and Society*, 3, 426-432. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.64> [in Ukrainian].

8. Herashchenko, I.V. (2019). Do pytannia klasyfikatsii dohovoriv u sferi opodatkovannia. “On the classification of contracts in the field of taxation”. *Subcarpathian Law Herald*, 2(27), 2, 35-37. URL: <https://shly.top/ga1gX> (Date of Application: 03.09.2024) [in Ukrainian].

9. Adamova, O.S. (2015). Poniattia pravovoi klasyfikatsii. “The concept of legal classification”. *Journal of Civilistics*, 18, 19-24. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/18/6.pdf> (Date of Application: 23.09.2024) [in Ukrainian].

10. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. “Civil Protection Code of Ukraine”: Law of Ukraine No. 5403-VI from October 2, 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (Date of Application: 02.10.2024) [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Poriadku klasyfikatsii nadzvychainykh sytuatsii za yikh rivniamy. “On the approval of the Procedure for the classification of emergency situations by their levels”: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from March 24, 2004 No. 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text> (Date of Application: 02.09.2024) [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia ta skasuvannia natsionalnykh klasyfikativ. “On the enactment of the National Classifier of Ukraine. Classification of emergency situations ДК 019:2010”: Order, Classifier, Index State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy (Derzhspozhivstandart), October 11, 2010 No. 457. URL: <https://shly.link/d8U4S> (Date of Application: 12.09.2024). [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia Klasyfikatsiinykh oznak nadzvychainykh sytuatsii. “On the approval of Classification Signs of Emergency Situations”: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine from August 6, 2018 No. 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#Text> (Date of Application: 02.09.2024) [in Ukrainian].

UDC 349.6:504.4

Kolesnyk Victoriia,

Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,

Graduate Student of the State Scientific Institution

“Institute of Information, Security and Law
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine”,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0003-1860-7866

CLASSIFICATION OF NATURAL DISASTERS: LEGAL ASPECT

This article examines the key role of legal regulation in the civil protection system, with a special focus on the importance and specificities of emergency classification. The study delves into the fundamental understanding of the term “classification” as a universal tool for systematising and organising information used in various fields of knowledge. In addition, the article provides a comprehensive analysis of the significance of classification in legal science and practice, where it is an integral element of legal regulation, ensuring clarity,

© Kolesnyk Victoriia, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).3](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).3)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

consistency and efficiency of law enforcement. It has been determined that establishing a clear and scientifically sound classification is the foundation for developing effective legal mechanisms in any aspect of public relations, including civil protection.

This study focuses on the role and significance of the classification of emergencies in the context of Ukrainian legislation, with a special emphasis on the natural disasters. The author analyses the legal acts regulating the procedure for classification of emergencies and identifies the criteria by which emergencies are divided into different types and levels. The article examines approaches to the classification of natural disasters, in particular those associated with dangerous geological, hydrological, meteorological phenomena, as well as fires in natural ecosystems. The article examines how the current classification of emergencies contributes to the organisation of an effective system of response to them, including prevention, elimination of consequences and subsequent reconstruction.

The article under scrutiny places significant emphasis on the critical importance of proper legal classification of natural disasters. The underlying rationale for this emphasis is that such classification serves as the basis for adequate risk assessment, planning of preventive measures and prompt response to emergencies. It is substantiated that a correct and detailed classification makes it possible not only to clearly define the scale and nature of the threat, but also to develop optimal action algorithms for public authorities, civil protection entities and the population. It is emphasised that improvement of the classification system, taking into account current challenges, is a prerequisite for increasing the level of protection of the population and territories from natural disasters, minimising potential damage and loss of life. In addition, the results of the study may be useful for further improvement of civil protection legislation and development of more effective risk management strategies.

Keywords: legal regulation, classification in law, civil protection, natural emergency, classification of emergencies.

Отримано 14.10.2024